

О. В. САВЧУК

Савчук Олена, викладач кафедри оперної підготовки та музичної режисури Національної музичної академії України, здобувач кафедри історії української музики та музичної фольклористики НМАУ імені П. І. Чайковського.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4189-0081>

ФОРМУВАННЯ РЕЖИСЕРСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ. ВАЛЕРІЙ КУРБАНОВ (ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ).

Музична (оперна) режисура в Україні – відносно молода професія, яка постійно розвивається та потребує активного оновлення відповідно до динамічних змін сучасного світу. Базуючись на досвіді драматичного та музично-драматичного театрів, вона також взяла до арсеналу провідні надбання Миколи Садовського, Марка Кропивницького та особливо – Леся Курбаса і його методу «перетворення». Проте професія музичного режисера спирається, в першу чергу, на музичну драматургію, на дієвий аналіз партитури і цим суттєво відрізняється від режисури драми. За словами видатного оперного режисера Бориса Покровського, музика та дія не сперечаються в опері, не ілюструють одна одну, а активно взаємодіють та є засобом виявлення драми, її ідей та завдань¹.

Порівняно з Європейським досвідом – професія оперного режисера в Україні чи не наймолодша, а постаті українських режисерів-постановників опери мало вивчені у вітчизняній науковій літературі. Існують окремі напрацювання про творчість Ірини Молостової, Дмитра Смолича, сучасні роботи Василя Вовкуна, але простір для вивчення та аналізу залишається відкритим.

Для сучасної України відкриття окремої спеціалізації – музична (оперна) режисура у 1993 році стало надзвичайним поштовхом у становленні та формуванні нового підходу до виховання сучасного покоління музичних режисерів. Покладено початок розвитку спеціальних освітніх програм, тематичних та професійних заходів, умов для практичних реалізацій студентських задумів. Відбувається пошук та залучення найкращих фахівців, професорсько-викладацького складу кафедри оперної підготовки та музичної режисури, з'являється новітня школа оперних режисерів України.

Ключові слова: архівні документи, музична режисура, оперна режисура, театр, діяльність Валерія Курбанова.

¹ Покровский Б. А. Введение в оперную режиссуру : Учеб. Пособие по курсу «Режиссура муз.театра» для студентов театр. вузов. Москва : ГИТИС, 1985. 73 стр.; 20 см.

«Шлях в режисерську професію невід'ємно пов'язаний з життєвим шляхом людини, котра присвятила своє життя творчості»¹.

(Марк Захаров)

Постановка проблеми. Серед імен, котрі внесли вагомий вклад у розвиток та формування сучасної школи оперної режисури України, безумовно є постать заслуженого артиста Азербайджану, заслуженого діяча мистецтв України, професора Валерія Біляловича Курбанова (1939–2009). Пройшовши шлях від оперного співака до режисера-постановника і художнього керівника першого в Україні курсу музичних режисерів на базі Національного університету театру, кіно та телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Валерій Курбанов виховав цілу плеяду сучасних музичних режисерів. Методичні розробки педагога набули важливого значення у формуванні освітніх програм кафедри оперної підготовки та музичної режисури і стали важливою основою у вихованні студентів. Дослідження дасть змогу повною мірою розкрити постать Валерія Курбанова, проаналізувати фактори та обставини, що сформували режисерську особистість, акцентувати його роль у розвитку новітньої школи музичної режисури в Україні.

Актуальність і наукова новизна роботи полягає у дослідженні та більш повному викладі біографічних даних майстра, зібранні та систематизуванні методичних праць, творчих робіт та історичних фактів, раніше не опублікованих. У плані **аналізу досліджень з обраної тематики** слід зазначити лише фрагментарні відомості у збірниках, присвячених ювілейним датам Національного університету театру, кіно та телебачення імені І. К. Карпенка-Карого², Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського³ та Оперної студії НМАУ⁴. Також видано декілька статей самого Валерія Курбанова⁵. Повної біографії, яка б відповідала сучасним науковим критеріям, та систематичного аналізу творчих і методичних праць, не існує.

Матеріалом для даної статті послужили інтерв'ю з синами⁶, спогади колег та друзів⁷, деякі архівні матеріали⁸, неопубліковане інтерв'ю з нагоди 70-ти річчя Курбанова Надії Зеленіній⁹, нотатки студентів¹.

¹ Захаров М. Контакты на разных уровнях. 2-е изд. Москва: Центрполиграф, 2000. 410 с.

² КНУТКіТ імені І.К.Карпенка-Карого. 1904 – 2004. Київ, 2004. 350 с.; Науковий вісник КНУТКіТ імені І. К. Карпенка-Карого, вип. 1. Київ, 2007. 304 с.; Науковий вісник КНУТКіТ імені І. К. Карпенка-Карого, вип. 2-3. Київ, 2008. 392 с.

³ Академія музичної еліти України. Історія та сучасність. До 90-річчя Національної музичної академії України ім.П.І.Чайковського / авт.-упоряд. А. П. Лашенко [та ін.] ; голова редкол. В. І. Рожок. Київ: Музична Україна, 2004. 560 с.: іл.

⁴ Оперна студія. 70-річчя від дня заснування. 1938-2008. Київ, 2008. 62 с.

⁵ Курбанов В. Б. Традиційність і проблеми інтерпретації оперної вистави // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Київ, 2009. № 3(4). С. 30-35.

⁶ Курбанов В., Савчук О. Інтерв'ю про батька, (2019).

⁷ Атакішієва Л., Савчук О. Інтерв'ю про Курбанова В., (2019).

⁸ Азербайджанський театр опери та балету. Архівні матеріали. (email : info@tob.az).

⁹ Зеленіна Н. Бути справжнім, 2009. Неопубліковане інтерв'ю з В. Б. Курбановим (email: nadezhdzelenina@gmail.com)

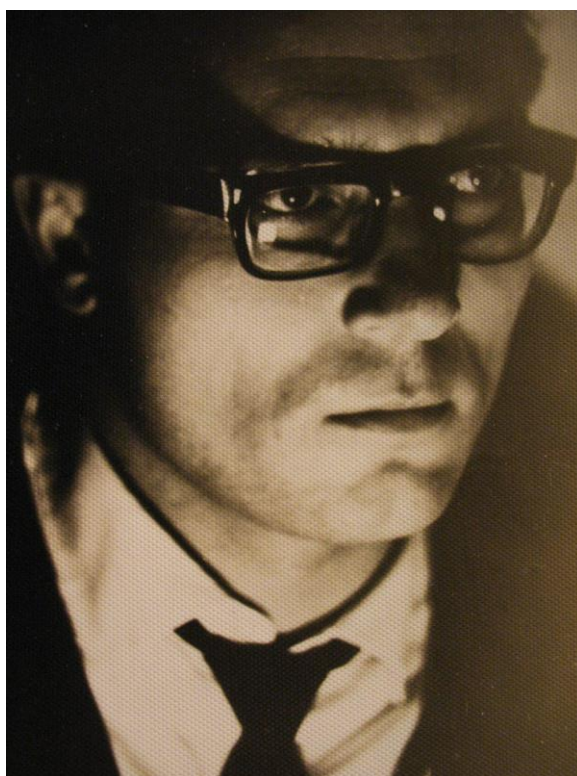
ІСТОРІЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Мета статті – актуалізувати постать Валерія Курбанова у контексті розвитку професії музичної (оперної) режисури в Україні, більш повно висвітлити біографічний та творчий портрет митця, прослідкувавши вплив життєвих подій та обставин на формування режисерської особистості, проявити роль Валерія Курбанова у розрізі культурного життя країни того часу.

*«Людина, народжується на світ не для того,
щоб зникнути безвісною пилінкою.*

*Людина народжується,
щоб лишити по собі слід вічний»²*

(Василь Сухомлинський)

Фотокартка № 1 Валерій Курбанов

Театр в нашому житті присутній у різних проявах. Інколи цілеспрямовано, з ясною і чіткою метою, а інколи – через ряд вражень, натяків і випадковостей.

Театр дитинства – завжди емоційний. У когось незабутніми залишаються перші відвідини професійного майданчику, а в когось започатковується образне мислення від особливих життєвих сцен. Театр дитинства Валерія Курбанова – саме з емоцій та спогадів родинних традицій.

Народився він у сім'ї українців та черкесів 9 лютого 1939 року у місті Чита. Обидві гілки роду опинилися там через репресії. Предки Валерія Біляловича були

¹ Пальчиков В., Савчук О. (2019). Інтерв'ю про вчителя; Третяк М., Савчук О. (2019). Інтерв'ю про вчителя; Чепела Ж., Савчук О. (2019). Інтерв'ю про вчителя.

² Крилаті вислови великого педагога В. Сухомлинський. URL : <https://vseosvita.ua/library/krilati-vislovi-velikogo-pedagoga-25652.html> (дата звернення: 25.10.2019)

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

активними борцями за волю своїх народів і на початку ХХ століття вимушені рятувати свої життя та сім'ї шляхом переселення у регіон Східного Сибіру.

Батьківська лінія – з роду Черкеських князів – адигів, заможна родина з історією активної участі у боротьбі з Російською імперією, котра до вигнання проживала на території сучасного Азербайджану. Після початку революційних подій рятувалася переселенням у тайгу. Також з метою безпеки було змінено (заховано) справжнє прізвище – Озжегов. Курбанов – запис діда Валерія Біляловича за іменем після повернення з тайги: Курбан Курбанович Курбанов.

Не менш цікавою є історія української гілки – Чернігівського роду Ілляш – зі сторони мами. Борці за волю України, члени УСС – українських січових стрільців, вони також змушені були переїхати до Сибіру через переслідування. Були вигнані разом з 1500 українцями на Харанорські рудники. Їхали вони півтора роки – возом, разом з усіма дітьми, і в таких тяжких умовах змогли не лише вижити і переселити родину, а ще й таємно вивезти з України великий духовний скарб – «Кобзар» Тараса Шевченка.

Ось тут і виникає **перший театр дитинства** – таємні нічні читання Кобзаря, розповіді про залишені простори та спів українських народних пісень. В уяві зароджувалися перші образні сюжети майбутнього режисера, які залишаються в емоційній пам'яті на все життя.

Далі – дитинство і школа, перше знайомство з музикою і перші перемоги. Юний Валерій не вчився у музичній школі, але успадкував від українського роду красивий і сильний голос. Заняття у вокальному гуртку принесли йому перемогу на Сибірському конкурсі-огляді юних талантів: першу грамоту і приз – срібний підстанник. Ця перемога задала також напрямок майбутнього і спрямувала Валерія до Москви.

Фотокартка № 2 з батьками Білялом та Анною

Театр юності. Окрилений успіхом юнак приїжджає на прослуховування та вступні іспити до Московської Консерваторії та дізнається, що без базової музичної освіти вступ у найпотужніший музичний вуз СРСР неможливий. Але доля дарує Валерію перший бонус у вигляді зустрічі з прекрасним співаком, солістом Большого театру, викладачем вокалу Олександром Батурінім.

Дякуючи Надії Зеленій, яка до 70-ти річчя Валерія Курбанова готувала матеріал, збереглися спогади про ці події: «Вступні іспити запам'яталися мені третім туром. Можливо тому, що він проходив у Великому залі консерваторії. До того часу вже з'ясувалося, що я не знаю нотної грамоти і що мене можуть зарахувати тільки на підготовче відділення. На третій тур пройшла дуже мала кількість абітурієнтів: десь 5-6 на перший курс і 6-7 на нульовий. На цьому заключному іспиті вже був присутній ректор – Свешніков Олександр Васильович. Це був красень, елегантний, блискуче одягнений чоловік. Він нагадував мені К. С. Станіславського.

За 10 хвилин до іспиту до нас зайшов, як потім з'ясувалося, декан Гусельников і сказав першокурсникам (я був поряд і підслухав) – для нас головне фізіологія, ваш голос, а не нюанси. Зверніть на це увагу. Головне голосніше, а нюансам ми вас навчимо пізніше.

Ну, я і видав – вийшов на сцену і почав кричати. Через хвилину Олександр Васильович постукав олівцем по графіну і я замовкнув.

– Ви давно так кричите? – запитав він.

– Ні, тільки сьогодні.

– Чому?

– А тому що ось цей дядечко прийшов до нас і сказав, щоб ми в першу чергу показували голос, тобто співали голосніше.

– Який це дядечко? Ось цей? – запитав Олександр Васильович, долаючи сміх викладачів.

– Так, – кивнув я.

Дядечко став червоний, мов буряк, але теж сміявся.

– Ну, ми з цим дядечком поговоримо потім, – сказав Свешніков, – а ви за-співайте так, як співали своєму куратору.

Я заспівав. Велика пауза. Після чого Олександр Васильович сказав:

– Ось так завжди і співайте, юначе!

Після іспитів я потрапив до класу видатного співака, соліста Большого театру, професора Консерваторії, випускника Римської вокальної академії ім. Санта Лючії, учня легендарного Маттіа Баттістіні, Батуріна Олександра Йосифовича. Я прийшов до нього в клас. Він прослухав мене, запитав де я навчався. Моя відповідь, що ніде – дуже його задовольнила і він сказав: ідіть до деканату і скажіть, що я вас беру»¹.

Олександр Йосипович не просто взяв юнака до себе у клас, а ще й зі своїх коштів особисто фінансово підтримував його перший рік, тому що стипендія слухачам підготовчого курсу не передбачалася.

Після року інтенсивного навчання у 1957 році Валерій Курбанов вступає до Московської консерваторії на вокальний факультет та на все життя отримує велику підтримку – вчителя, наставника та старшого друга Олександра Батуріна.

¹ Зеленіна Н. Бути справжнім, 2009. Неопубліковане інтерв'ю з В. Б. Курбановим (email: nadezhdzelenina@gmail.com)

Розпочинається один із найважливіших та найцікавіших життєвих періодів – накопичення знань, досвіду, освіти та насичення атмосферою неймовірного оточення культурного кола Москви того часу.

Рівень Московської консерваторії 50–60-х років був надзвичайно високим: Дмитро Ойстрах, Мстислав Ростропович, Олександр Свешніков, Леонід Коган, Олександр Гольденвейзер, Генріх Нейгауз та інші¹. Навчання у такому оточенні майстрів найвищого рівня, безумовно, давало свої плоди. Також Валерію Курбанову пощастило навчатися у період, коли консерваторія та вище театральне училище імені Щукіна ділили одне приміщення. Тому майстерність актора студенти консерваторії проходили на базі цього училища – колишньої студії при МХАТ (нині – Театральний інститут), яку заснував видатний режисер того часу Євген Вахтангов. Тож мистецьке коло спілкування не обмежувалося лише музичним середовищем, а й давало можливість бути у вирі театральних подій.

Згадуючи роки навчання, Валерій Білялович наголошував на величезних навантаженнях як у консерваторії, так і у колі акторів «Щуки», де майстерність актора вокалісти проходили на рівні зі студентами вищого театального училища. Студенти також часто брали участь у драматичних постановках, грали невеликі ролі. Таке мистецьке життя дуже надихало юнака та відкривало перед ним простір нових можливостей. Там і відбулося формування театральної особистості – актора та співака, що стане базою для становлення режисера та педагога.

Не менш ніж фахова освіта, на становлення режисера впливає й особисте життя. Взагалі часто вважається, що професія режисера – професія життєвого досвіду, пережитих життєвих подій та емоцій. Тому зустріч коханої людини, романтика, побудова відносин мають не менший вплив на майбутнього театального творця, ніж сценічний досвід. Саме з реальних подій режиссер видобуває розуміння вчинків героїв, здатність глибше розуміти та аналізувати драматургію, а також знаходити власні рішення твору, спираючись на особистий емоційний досвід. Так з'являється в житті Валерія Вона – Ірена Орлова, нащадок роду графів Орлових та французьки Сесіль Мельхіседек, народжена у Франції в містечку Монпельє – ще один щасливий поворот долі Валерія Курбанова.

Зустріч відбулася в Криму. Валерій на запрошення свого вчителя Олександра Батуріна гостював влітку на його дачі в Алушті. Ірена викладала французьку його дружині – Вірі Дуловій. Знаменита арфістка світу, котра часто мала концерти за кордоном, завжди намагалася у вільний час вчити мови. Тож дівчина, яка від народження знала французьку, стала її викладачем. І ось одного літа, на сонячній набережній, дві долі зустрілися. За спогадами Валерія Біляловича – це було кохання з першого погляду і на все життя. Дівчина була благородного походження, сім'я повернулася з Франції до СРСР, але одразу ж потрапила у табори, жила з поміткою «особливо небезпечні», а маленьку Ірену викупили та взяли на виховання родичі – сім'я Яхненка Івана Михайловича, який мешкав на той час у Києві. Так Валерій Курбанов знову повернувся на рідну землю маминого роду і познайомився з Києвом.

Ірена закінчила Київський інститут іноземних мов. Якийсь час пара жила між Москвою та Баку. Одружилися 1 лютого 1969 року в Шоколадному будиночку у Києві. У цьому ж році народився син Олександр. Потім, після переїзду з Баку до Києва, у

¹ Московская Консерватория 1866–1966. Музыка, 1966. URL : <http://www.mosconsv.ru/ru/book.aspx?id=131310> (дата звернення: 24.11.2019).

1989 народився молодший син – Валерій. У 2000 році Ірени не стало. Валерій Біялович часто зауважував своїм студентам: «Велике кохання вагітне великим нещастям»¹ і ніколи не міг стримати сліз на репетиціях фіналу опери Дж. Верді «Травіата», згадуючи своє велике кохання.

Фото 3 з дружиною Іреною

Театр професійний. Після завершення Московської Консерваторії Валерій Курбанов з 1963 року працює в Оперній студії при Московській консерваторії, проходить стажування на сцені Большого театру та паралельно закінчує Вищі режисерські курси у Бориса Покровського. «Опера – це театр, але театр особливого зразку, де головним виразним засобом дії є музика. Проникнути в природу оперного синтезу – драми та музики – головне завдання оперного режисера»².

Це та інші визначення видатного оперного режисера радянського періоду, який одним з небагатьох систематизував основні принципи музичної режисури, видавши декілька ґрунтовних праць, мали великий вплив на Валерія Курбанова. Вони також заклали основу руху до професії режисера, стали базовими у майбутніх методичних працях Курбанова-педагога.

Як співак Валерій Біялович починає свою роботу на сцені Азербайджанського театру опери та балету імені М. Ф. Ахундова, а 7 липня 1967 року отримує звання заслуженого артиста Азербайджану. Через кілька років, вирішивши «квартирне питання», переїздить до Баку де з 1970 року по 1985 працює солістом Азербайджанського оперного театру імені Ахундова.

Роки роботи вказані за інформацією Азербайджанського театру опери та балету імені Ахундова, котру надіслали на запит автора статті. У невиданому інтерв'ю Надії Зеленіній Валерій Біялович розповідає, що працював у театрі близько 18 років. Факт

¹ Чепела Ж., Савчук О. (2019). Інтерв'ю про вчителя.

² Покровский Б. А. Введение в оперную режиссуру : Учеб. Пособие по курсу «Режиссура муз.театра» для студентов театр. вузов. Москва : ГИТИС, 1985. 73 стр.; 20 см.

того, що звання заслуженого артиста Азербайджану співак отримав у 1967 році дає нам зрозуміти, що робота в театрі почалася одразу після закінчення Консерваторії, а вже переїзд у Баку відбувся у 1969 році. Також є відомості, що у 1983 році будівля Бакинської опери зазнала масштабної пожежі. Результат – майже повна втрата архівних матеріалів; тому і різняться деякі роки діяльності.

У тому ж неопублікованому інтерв'ю Валерій Курбанов зазначає: «...мої діди вибороли для мене право, народившись у Читі – називатися українцем та черкесом, а доля розпорядилася таким чином, що своє життя та творчий шлях я єдиний з усіх онуків порівну розділив між Баку та Києвом»¹.

Фото 4 з Муслімом Магомаєвим

Переїзд до Баку, дружба з Муслімом Магомаєвим, Тамарою Синявською, Рауфом Атакішієвим як на сцені, так і у житті, духовно збагачують Валерія. Партії Князя Ігоря в однойменній опері Олександра Бородіна; Мефістофеля в опері «Фауст» Шарля Гуно; Бориса Годунова у однойменній опері Модеста Мусоргського; Греміна в опері «Євгеній Онєгін» Петра Чайковського; Алеко у однойменній опері Сергія Рахманінова; Дона Базіліо в опері «Севільський цирюльник» Джоакіно Россіні; Дулькамаро в опері «Любовний напій» Гаєтано Доніцетті та багато інших принесли співакові любов глядача, великий сценічний досвід та артистичну славу².

За спогадами доньки відомого тенора Рауфа Атакішієва – Лоли, співаки часто брали участь у загальнодержавних концертах у Кремлівському палаці, разом з делегацією Азербайджанської РСР відвідали Африку, Німеччину, Чехословаччину, багато концертували республіками колишнього СРСР³. Відомий диригент того часу Ніязи порадив Валерію Курбанову спробувати свої сили у режисурі. Ще працюючи солістом, Валерій Курбанов розпочав режисерську практику, асистуючи режисеру П. С. Златогорову. А через кілька років на сцені Бакинської опери відбулася перша постановка – опера Дж. Пуччіні «Богема».

¹ Зеленіна Н. Бути справжнім, 2009. Не опубліковане інтерв'ю з В. Б. Курбановим (email: nadezhdazelenina@gmail.com).

² Азербайджанський театр опери та балету. Архівні матеріали. (email: info@tob.az).

³ Атакішієва Л., Савчук О. Інтерв'ю про Курбанова В., 2019.

Все це – безцінний театральний досвід, що став надзвичайною платформою для формування режисерської особистості, подальших методичних розробок кафедри оперної підготовки та музичної режисури у Києві.

Фото 5 на сцені

Театр режисерський. Реалізація. Після 1983 року сім'я Курбанових переїжджає на постійне місце до Києва. Специфічний клімат Баку та часті хвороби негативно вплинули на голос Валерія. Крім цього співак постійно прагнув не стояти на місці, рухатися вперед та відкривати щось нове. Так виникла думка реалізувати мрію – стати режисером.

Валерій Курбанов, будучи в Баку, вступив та заочно закінчив курс режисерів драми у Михайла Рудіна (Шермана) Київського національного університету театру, кіно та телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. Тому, оселившись у Києві, одразу розпочинає роботу в університеті. Початковий період викладає режисуру та майстерність актора в іноземних студентів, доки вивчає українську мову. З цього курсу має ряд видатних випускників, серед котрих, наприклад, колишній міністр культури В'єтнаму Ле дай Чик. Ставить близько 10 драматичних вистав.

Пізніше 5 років працює деканом театального факультету, рік – проректором по навчальній частині та 20 років очолює кафедру музичного виховання у Київському національному університеті театру, кіно та телебачення імені І. К. Карпенка-Карого.

Деякий період у Києві не полишає вокальну кар'єру – працює солістом Національної філармонії України, часто виїжджає на концерти разом з Євгенією Мірошниченко, Анатолієм Паламаренко та іншими солістами філармонії. Відкривається друге дихання і, отримавши професійну музичну та театральну освіту, Валерій Біля-

лович прагне до створення окремої спеціальності – музична режисура, якої на той час в Україні не було.

Курбанов стає засновником та художнім керівником першого в Україні курсу музичних режисерів на базі Театрального інституту імені Карпенка-Карого. Пізніше, переконавшись на досвіді, що оперний режисер має обов'язково мати музичну освіту, разом з групою однодумців здійснює перенесення спеціальності до консерваторії – Національної музичної Академії України імені П. І. Чайковського. З 1995 року, до кінця свого життя, виховує плеяду оперних режисерів на кафедрі оперної підготовки та музичної режисури Національної музичної Академії України.

У методичних працях Валерій Білялович пише, що на вступних іспитах оперних режисерів можливо визначити всі основні здібності майбутніх студентів, окрім двох головних: вмінню навчатися та здатності до самостійного режисерського мислення, до готовності створення авторської концепції¹. Часто піднімає питання «...а що ж таке – режисерське рішення вистави. Як воно виникає і формується на практиці?». Тому у роботі зі студентами Курбанов-викладач особливу увагу приділяє тренуванню режисерського мислення, підготовчому періоду розробки режисерської експлікації. Вимагає великої уваги до музичного матеріалу, оперної драматургії. До співпраці режисера-постановника з диригентом-постановником, балетмейстером, сценографом.

Оскільки універсального підручника по методології оперної режисури не існує, Валерій Білялович збирає ряд визначень, провідних думок режисерів сучасності та формує власний методичний «цитатник» головних понять, які стають базовими для студентів.

За його словами режисер має чітко відповідати на питання: що він хоче своєю постановкою сказати, для кого він створює виставу і вже потім приступати до питання – як? Яким чином буде реалізовано творчий задум. Також наполягає на важливості відповідності часу. Підштовхує нове покоління студентів мислити відповідно викликам сьогодення, бути активними, мати обґрунтовані рішення, спостерігати за життям та брати життєвий досвід в арсенал режисерського.

Валерій Білялович вважав, що «інформаційна сума знань» має другорядне значення, а найважливішим фактором є творча обдарованість та здатність до режисерського рішення².

Як оперний режисер на сцені оперної студії НМАУ імені П. І. Чайковського Курбанов поставив «Лісову пісню» Віталія Кирейка, «Травіату» Джорджа Верді, «Цареву наречену» Миколи Римського-Корсакова, «Любовний напій» Гаetano Доніцетті. На сцені Київської оперети – «Софію Потоцьку» Олександра Костіна. Був художнім керівником великої кількості оперних постановок своїх учнів.

20 років Валерій Курбанов очолював кафедру музичного виховання у Національному університеті театру, кіно та телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. Приділяв велику увагу музичній освіті актора драми, розвитку слуху, ритміки, пластики. Починаючи з 1995 року студенти та викладачі обох ВУЗів мали можливість обмінюватися досвідом, брати участь у постановках, майстер-класах.

¹ Курбанов В. Б. Традиційність і проблеми інтерпретації оперної вистави // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : Науковий журнал. Київ, 2009. № 3(4). С. 30-35.

² Там само.

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Валерій Білялович активно залучав своїх студентів-режисерів до акторської практики, запрошував до участі у акторських тренінгах. Наполягав на різносторонності та освіченості майбутніх режисерів. У 1999 році він отримує вчене звання професора, у 2004 році – звання заслуженого діяча мистецтв України.

До 70-річчя майстра у лютому 2009 року силами Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського та Київського Національного університету театру, кіно та телебачення імені І. К. Карпенка-Карого відбувся святковий ювілейний вечір у Великому залі НМАУ.

А вже у вересні 2009 року серце режисера зупинилося.

Сьогодні закладені майстром зерна оперної режисури ростуть і процвітають у роботах його учнів, серед яких Олексій Кужельний, Микола Третяк, Богдан Струтинський, Оксана Тараненко, Віталій Пальчиков, Жанна Чепела, Олена Савчук, Надія Зеленіна, Дмитро Тодорюк, Олександр Сенько, Михайло Андреев, Юлія Дудінова, Оксана Яремчук та багато-багато інших.

«Якщо ви володієте знаннями – дайте іншим запалити від нього свої світильники»¹ (Томас Фуллер).

Стаття надійшла до редакції 28.10.2019 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Азербайджанський театр опери та балету. Архівні матеріали. (email: info@tob.az).
2. Академія музичної еліти України. Історія та сучасність. До 90-річчя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського / авт.-упоряд. А. П. Лашенко [та ін.] ; голова редкол. В. І. Рожок. Київ: Музична Україна, 2004. 560 с.: іл.
3. Атакішієва Л., Савчук О. Інтерв'ю про Курбанова В., (2019).
4. Афоризми. Томас Фуллер. URL : [http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%D2%EE%EC%E0%F1%20%D4%F3%EB%EB%E5%F0%20\(1608%971661,%20%E0%ED%E3%EB%B3%E9%F1%FC%EA%E8%E9%20%F4%B3%EB%EE%F1%EE%F4%20%B3%20%EF%E8%F1%FC%EC%E5%ED%ED%E8%EA\)](http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%D2%EE%EC%E0%F1%20%D4%F3%EB%EB%E5%F0%20(1608%971661,%20%E0%ED%E3%EB%B3%E9%F1%FC%EA%E8%E9%20%F4%B3%EB%EE%F1%EE%F4%20%B3%20%EF%E8%F1%FC%EC%E5%ED%ED%E8%EA)) (дата звернення: 25.10.2019).
5. Захаров М. Контакты на разных уровнях. 2-е изд. М.:Центрполиграф, 2000. 410 с.
6. Зеленіна Н. «Бути справжнім». 2009. Не опубліковане інтерв'ю з В. Б. Курбановим. (email: nadezhdazelenina@gmail.com).
7. КНУТКіТ імені І. К. Карпенка-Карого. 1904 – 2004. Київ, 2004. 350 с.
8. Крилаті вислови великого педагога. В. Сухомлинський. URL : <https://vseosvita.ua/library/krilati-vislovi-velikogo-pedagoga-25652.html> (дата звернення: 25.10.2019).
9. Курбанов В. Б. Традиційність і проблеми інтерпретації оперної вистави // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : Науковий журнал. Київ, 2009. № 3(4). С. 30-35.
10. Курбанов В., Савчук О. (2019) Інтерв'ю про батька.
11. Московская Консерватория 1866–1966. Москва : Музыка, 1966. URL : <http://www.mosconsrv.ru/ru/book.aspx?id=131310> (дата звернення: 24.11.2019).
12. Науковий вісник. КНУТКіТ. Вип. 1. Київ, 2007. Київ, 2007. 304 с.

¹ Афоризми. Томас Фуллер. URL : [http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%D2%EE%EC%E0%F1%20%D4%F3%EB%EB%E5%F0%20\(1608%971661,%20%E0%ED%E3%EB%B3%E9%F1%FC%EA%E8%E9%20%F4%B3%EB%EE%F1%EE%F4%20%B3%20%EF%E8%F1%FC%EC%E5%ED%ED%E8%EA\)](http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%D2%EE%EC%E0%F1%20%D4%F3%EB%EB%E5%F0%20(1608%971661,%20%E0%ED%E3%EB%B3%E9%F1%FC%EA%E8%E9%20%F4%B3%EB%EE%F1%EE%F4%20%B3%20%EF%E8%F1%FC%EC%E5%ED%ED%E8%EA)) (дата звернення: 25.10.2019)

13. Науковий вісник КНУТКиТ. Вип. 2-3. Київ, 2008. Київ, 2008. 392 с.
14. Опера студія. 70-річчя від дня заснування. 1938-2008. Київ, 2008. 62 с.
15. Пальчиков В. Савчук О. (2019) Інтерв'ю про вчителя.
16. Покровский Б. А. Введение в оперную режиссуру: Учеб. Пособие по курсу «Режиссура муз. театра» для студентов театр. вузов. Москва : ГИТИС, 1985. 73 стр.; 20 см.
17. Третяк М. Савчук О. (2019) Інтерв'ю про вчителя.
18. Чепела Ж. Савчук О. (2019) Інтерв'ю про вчителя.

REFERENCES

1. Azerbaijan Opera and Ballet Theater. Archive materials. [Azerbaydzansky teatr operu ta baletu. Arhivni materialy] (email: info@tob.az).
2. Academy of Ukrainian music elite. History and modern. 90 anniversary of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Akademiia muzychnoi elity Ukrainy. Istoriia ta suchasnist. Do 90-richya NMAU im. P. I. Chaikovskoho]. Kyiv : Muzychna Ukraina, 2004. 560 p. [in Ukrainian].
3. Atakishieva, L., Savchuk, O. (2019). Interview about Kourbanov V. [Intervju pro Kurbanova V.].
4. Aphorisms [Aforyzmy]. Tomas Fuller. Available at : [http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%D2%EE%EC%E0%F1%20%D4%F3%EB%EB%E5%F0%20\(1608%971661,%20%E0%ED%E3%EB%B3%E9%F1%FC%EA%E8%E9%20%F4%B3%EB%EE%F1%EE%F4%20%B3%20%EF%E8%F1%FC%EC%E5%ED%ED%E8%EA\)](http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%D2%EE%EC%E0%F1%20%D4%F3%EB%EB%E5%F0%20(1608%971661,%20%E0%ED%E3%EB%B3%E9%F1%FC%EA%E8%E9%20%F4%B3%EB%EE%F1%EE%F4%20%B3%20%EF%E8%F1%FC%EC%E5%ED%ED%E8%EA)) (accessed 25.10.2019) [in Russian].
5. Zaharov, M. (2000). Contacts at different levels [Kontakty na raznyh urovnjah]. Moscow : Centrpoligraf. 410 p. [in Russian].
6. Zelenina, N. "Be real". Non published interview with Kourbanov V. B. [«Buty spravzhnim». Ne opublikovane intervju z Kurbanovym V. B.] (email: nadezhdazelenina@gmail.com) [in Ukrainian].
7. (2004). Kyiv national university of theater and cinema named by I. K. Karpenko-Kary. 1904-2004 [KNUTKiT im. I.K.Karpenka-Karogo. 1904 – 2004]. Kyiv, 350 p. [in Ukrainian].
8. Famous quotes of teacher V. Suhomlynsky [Krylati vyslovy pedagoga V. Suhomlynskoho]. Available at : <https://vseosvita.ua/library/krylati-vislovi-velikogo-pedagoga-25652.html> (accessed 25.10.2019) [in Ukrainian].
9. Kurbanov, V. B. (2009). Tradition and problem of interpretations opera performance [Tradyciini i problemy interpretatsii opernoi vystavy]. *Journal of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]*. Kyiv, No. 3(4). pp. 30-35 [in Ukrainian].
10. Kurbanov, V., Savchuk, O. (2019). Interview about father [Interviu pro batka] [in Ukrainian].
11. (1966). Moscow Conservatory 1866–1966 [Moskovskaya Konservatoriya 1866–1966]. Izdatelstvo «Muzyka». Available at : <http://www.mosconsv.ru/ru/book.aspx?id=131310> (accessed: 24.11.2019) [in Russian].
12. (2007) Scientific Bulletin KNUTKIT [Naukovyi visnyk KNUTKiT]. Kyiv, Vol. 1. 304 p. [in Ukrainian].
13. (2008). Scientific Bulletin KNUTKiT [Naukovyi visnyk KNUTKiT]. Kyiv, Vol. 2-3. 392 p. [in Ukrainian].
14. (2008). Opera Studio. 70th Anniversary of its foundation. 1938-2008 [Operna studiya. 70-richya vid dnya zasnuvannya. 1938-2008]. Kyiv, 62 p. [in Ukrainian].
15. Palchykov, V., Savchuk, O. (2019). Interview about teacher [Interviu pro vchytelia] [in Ukrainian].

16. Pokrovskiy, B. A. (1985). Introduction to the opera direction [Vvedenie v opernuju rezhissuru]. Moscow : GITIS. 73 p.: 20 sm [in Russian].

17. Tretiak, M., Savchuk, O. (2019). Interview about teacher [Interviu pro vchytelia] [in Ukrainian].

18. Chepela, Zh., Savchuk, O. (2019). Interview about teacher [Interviu pro vchytelya] [in Ukrainian].

OLENA SAVCHUK

Savchuk Olena, Lecturer at the Department of Opera Training and Music Directing of the National Academy of Music of Ukraine, candidate of the Department of History of Ukrainian Music and Musical Folklore P. I. Tchaikovsky.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4189-0081>

FORMATION OF A DIRECTOR'S PERSONALITY. VALERY KURBANOV

(TO THE 80TH BIRTHDAY ANNIVERSARY).

The relevance of the study dwells on to collect data on the creation and formation of a separate specialization of opera directing in modern Ukraine. The study and research of personalities who by their actions made possible education in this field. The paper contains a collection of arguments, chronological sequence of events and looks at the development and achievements of this specialty through the history of a director. The study duly reveals the scope of Valery Kurbanov's life experiences, which at its core had an impact on the education of the next generation of students. **The scientific novelty** is the collection of biographical data of the director - one of the founders and initiators of the opening of a separate specialization. Despite his undeniable influence and powerful legacy, his biography in the scientific literature has had only fragmentary coverage with some ambiguous information that varied in dates and events. The conducted research will allow to define more fully the events of the life path, which is important not only in the context of the knowledge of the industry, but also in the national collection of stories of volitional families of the country, which carried the cultural code and passed it to the next generations, despite the extremely difficult circumstances. **The main objective of the study** is to open and emphasize the circle and the atmosphere of growth, which form a strong, talented personality. To pay tribute and actualize the contribution to the modern cultural map of Ukraine of a person who was born far beyond their ancestral land, but in his actions and realization of talents he gave his best years to his native places, was the initiator of the development and movement of theatrical art in the direction of modern trends of Europe and the world. **The method of coverage** was a series of interviews with family, colleagues, students, Valery Kurbanov, who can attest and reveal biographical factors of the director's life path. **The main findings and conclusions** of the study outline the depth and scope of the education, experience and practical implementation that will serve as **significant** useful experience for the future generation, the field of opera directing and of Ukrainian art as a whole.

Keywords: archival documents, music directing, opera directing, theater, activity of Valery Kurbanov.

Савчук Е. Формирование режиссерской личности. Валерий Курбанов (к 80-летию со дня рождения). Актуальность исследования заключается в необходимости сбора данных, создания и формирования отдельной специализации оперной режиссуры в современной Украине. Освещение фигур личностей, которые своими действиями сделали возможным образование по данному направлению. Собраны аргументации хронологического ряда событий, развития и достижений данной специальности через историю режиссера. Рас-

крытие должным образом масштабов жизненного опыта Валерия Курбанова, которые в своей основе имели влияние на воспитание следующего поколения учеников. **Научная новизна** заключается в сборе биографических данных режисера – одного из основателей и инициатора открытия отдельной специализации. Несмотря на неоспоримое влияние и мощную деятельность, его биография в научной литературе имела лишь фрагментарное освещение с рядом неоднозначной информации, отличалась в датах и событиях. Проведенное исследование позволит более полно определить события жизненного пути, важного не только в разрезе знаний отрасли, но и в общенациональном собрании историй волевых народов страны, которые несли культурный код и передавали его следующим поколениям, несмотря на сложнейшие обстоятельства. **Цель статьи** – открыть и акцентировать круг и атмосферу роста, которые формируют сильную, талантливую личность. Отдать должное и актуализировать вклад в современную культурную карту Украины человеку, который родился далеко за пределами земли предков, но своими поступками и реализацией талантов как раз отдал лучшие свои годы родным местам, был инициатором развития и движения театрального искусства в сторону современных тенденций Европейского и мирового театра. Методом освещения стали ряд интервью с семьей, коллегами, учениками Валерия Курбанова, которые могут засвидетельствовать и раскрыть биографические факторы жизненного пути режиссера. **Главные результаты и выводы исследования** заключаются в том, что очерчена глубина и масштабы образования, полученного опыта и практической реализации, которые станут значимым полезным опытом будущему поколению, области оперной режиссуры и искусства Украины в целом.

Ключевые слова: архивные документы, музыкальная режиссура, оперная режиссура, театр, деятельность Валерия Курбанова.